

www.e-rara.ch

Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae hactenus reperiri potuerunt omnia

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis, adversus Marcionem liber primus, de unico deo.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

A Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI · CARTHAGINIENSIS, · ADVERSVS

MARCIONEM LIBER PRIMVS, DE VNICO DEO.

CAP. I.

SI QUID retro gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc viderit. Nouam rem aggredimur ex vetere. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplarijs suspectam fraude tunc fratris dehinc apostatae amisi, qui forte descripserat quaedam mendosissime, & exhibuit frequentiae. Emendationis necessitas facta est, inuolutionis eius occasio aliquid adijcere persuasit. Ita stylus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario praefatur, ne quenquam varietas eius in disperso reperia confundat. ⁴ Pontus igitur, qui Euxinus naturam negatur, nomine illudatur. Ceterum hospitalem Pontum nec de situ aestimes: ita ab humanioribus fretis nostris, quasi quodam Barbariae suae pudore secessit: gentes ferocissimae inhabitant, si tamen habitatur in plaustris. Sedes incerta, vita cruda, libido promiscua & plurimum nuda, etiam cum abscondunt, suspensis de iugo pharetris indicibus, ne temere qui intercedat. Ita nec armis suis erubescunt: Parentum cadauera cum pecudibus caesa, conuiuio conuorant. Qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors est. Nec foeminae sexu mitigantur secundum pudorem, vbera excludunt, pensum securibus faciunt, malunt militare quam nubere. Duritia de caelo quoque. ⁷ Dies numquam patens: sol numquam liber, vnus aer, nebula: ⁸ totus annus, hybernium: omne quod flauerit, Aquilo est. Liquores ignibus redeunt, amnes glacie negantur, montes pruina exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent: nihil illic nisi feritas calet, illa scilicet, quae fabulas scenis dedit, ⁹ de sacrificijs Taurorum, ¹⁰ & amoribus Colchorum, ¹¹ & crucibus Caucaforum. Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcion natus est, ¹² Scythia tetrior, Hamaxobio instabilior, ¹³ Massageta inhumanior, ¹⁴ Amazonia audacior, nubilo obscurior, gelu fragilior, hyeme frigidior, ¹⁵ Istro fallacior, Caucaaso abruptior: quid nisi penes quem, ¹⁶ verus Prometheus Deus omnipotens blasphemij lancinatur. Iam & bestiis illius Barbariae importunior Marcion. ¹⁷ Quis enim tam castrator carnis castor, quam qui nuptias abstulit? ¹⁸ Quis tam comesor mus Ponticus, quam qui Euangelia corrosit? Na tu Euxine probabiliorem feram Philosophis addidisti, quam Christianis. ¹⁹ Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam meridie circumferens: Marcion Deum quem inuenerat, extincto lumine fidei suae amisit. Non negabunt discipuli eius, ²⁰ primam illi fidem nobiscum fuisse, ²¹ ipsius litteris testibus: ²² ut hinc iam destitui possit haereticus, qui deserto quod prius fuerat, id postea sibi elegerit, quod retro non erat. In tantum enim haereticus deputabitur, quod postea inducitur: in quantum veritas habebitur, quod retro & a primordio traditum est. ²³ Sed alius LIBELLVS hunc gradum sustinebit ADVERSVS HAERETICOS, etiam sine retractatu doctrinarum reuincendos, quod hoc sint de praescriptione nouitatis. Nunc quatenus admitenda congressio est, interdum ne compendium praescriptionis ubique aduocatum, diffidentiae deputetur, regulam aduersarij prius praetexam, ne cui lateat, in qua principalis quaestio dimicatura est. [²⁴ Duos Ponticus Deos adfert, ²⁵ tanquam duas Symplegadas naufragij sui: quem negare non potuit, id est, creatorem, id est, nostrum: & quem probare non poterit, id est suum: passus infelix huius praesumptionis instinctum, ²⁶ de simplici capitulo Dominicae pronuntiationis, in homines non in Deos disponentis exempla illa bonae & malae arboris, quod neque bona malos, neque mala bonos proferat fructus: id est neque mens vel fides bona, malas a dat operas, neque mala bonas. Languens enim (quod & nunc multi, & maxime haeretici) ²⁷ circa mali quaestionem: Vnde malum? ²⁸ & obtusis sensibus ipsa enormitate curiositatis, inueniens creatorem pronuntiantem. ²⁹ Ego sum qui condo mala: quanto ipsum praesumpserat mali auctorem, & ex aliis argumentis quae ita persuadent peruerso cuique, tanto in creatorem interpretatus, malam arborem malos fructus condentem, scilicet mala, alium Deum praesumpsit esse debere in partem bonae arboris bonos fructus. ³⁰ Et ita in Christo quasi aliam inueniens dispositionem solius & purae benignitatis, ut diuersae a creatore, facile nouam & hospitalem argumentatus est diuinitatem in Christo suo reuelatam, modicoque exinde fermento totam fidei massam haeretico acore decepit. ³¹ Habuit & Cerdonem quendam informatorem scandalum huius, quo facilius duos Deos caeci perspexisse se existimauerunt. Vnum enim non integre viderant. Lippientibus etiam singularis lucerna numerosa est. Alterum igitur Deum quem confiteri cogeatur, de malo infamando destruxit: alterum quem commentari connitebatur, de bono praefereundo construxit. Has naturas quibus disposuerit articulis, per ipsas responsiones nostras ostendimus. [³² Principalis itaque & exinde tota congressio de numero, an duos Deos liceat induci, si forte poetica & pictoria licentia, & tertia iam haeretica. Sed veritas Christiana destitute pronunciauit, Deus si non vnus est, non est: quia dignius credimus non esse, quodcunque non ita fuerit ut esse debebit.]

Ff iij

Deum autem ut scias vnum esse debere, quære quid sit Deus, & non aliter inuenies. quantum huma-
mana conditio de Deo definire potest, id definitio³⁴ quod & omnium conscientia agnosceret,³⁵ Deum
summum esse magnum, in æternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc
enim statum æternitati censendum, quæ summum magnum Deum efficiat, dum hoc est in Deo ipsa,
atque ita & cetera, ut sit Deus summum magnum, & forma, & ratione, & vi, & potestate. Cum de
isto conueniat apud omnes (nemo enim negabit Deum summum magnum quid esse, nisi qui poterit
Deum, imum, modicum quid e contrario pronuntiare, ut Deum neget, auferendo quod Dei est)
quæ erit iam conditio ipsius summi magni? nempe ut nihil illi adæquetur, id est, ut non sit aliud sum-
mum magnum: quia si fuerit, adæquabitur: & si adæquabitur, non erit iam summum magnum euer-
sa conditione, & ut ita dixerim lege, quæ summo magno nihil finit adæquari. Ergo vnicum sit ne-
cesse est quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum. Ergo non
aliter erit quam per quod habet esse, id & vnicum omnino. Proinde Deus cum summum ma-
gnum sit, rectè veritas nostra pronuntiauit: Deus si non vnus est, non est. Non quasi dubite-
mus esse Deum, dicendo si non vnus, non est Deus: sed quia quem confidimus esse, idem defi-
niamus esse. Quod si non est, Deus non est, & summum scilicet magnum. Porro summum ma-
gnum vnicum sit necesse est. Ergo & Deus vnicus erit, non aliter Deus, nisi summum magnum.
Nec aliter summum magnum, nisi parem non habens. Nec aliter parem non habens, nisi vnicus
fuerit. Certè quemcunque alium Deum induxeris, non alia poteris eum forma tueri Deum quam ut
& illi proprium diuinitatis ascripseris, sicut æternum, ita & summum, magnum. Duo ergo summa
magna quomodo consistent, quum hoc sit summum magnum, par non habere? Par autem non ha-
bere, vni competat, in duobus esse nullo modo possit. ³⁶ Sed argumentabitur quilibet posse & duo
summa magna consistere distincta atque disiuncta in suis finibus, & vtique aduocabit exemplum: Re-
gna terrarum tanta numero, & tamen summa magna in suis quibusque regionibus: & putabit vbique
humana diuinis conferenda. Iam ergo si huic argumentationi locus dabitur, quid prohibet non dico
& tertium & quartum Deum inducere, verum tot iam numero, quot & gentium reges. De Deo agi-
tur, cuius hoc principaliter proprium est nullius exempli capere comparisonem. Hoc natura ipsa, si
non aliquis Isaias, vel ipse per Esaiam Deus concionabitur,³⁷ Cui me similibitis? Diuinis forsitan
comparabuntur humana Deo nostra. Aliud enim Deus, aliud quæ Dei. Denique qui exemplo
vteris regis quasi summi magni, vide ne iam non possis eo uti. Rex enim etsi summum magnum
est in suo solio vsque ad Deum, tamen infra Deum, comparatus autem ad Deum, excidet iam
de summo magno translato in Deum. Hoc si ita, quomodo vteris eius rei exemplo ad Dei com-
parationem, quæ dum ad comparisonem, accedit, amittitur? quid nunc, si nec inter reges pluri-
farium videri potest summum magnum, sed vnicum & singulare, apud eum scilicet qui rex regum ob
summitatem magnitudinis & subiectionem ceterorum graduum quasi culmen dominationis excipi-
tur? Sed etiam alterius formæ reges, qui singulares in vnione imperij præsumunt, si³⁸ minutalibus, ut
ita dixerim, regnis vndique conferantur in examinationem, qua constet quis eorum præcellat in sub-
stantijs & viribus regni, in vnum necesse est summitas magnitudinis eliquetur, omnibus gradatim per
comparationis exitum de magnitudinis summa expressis & exclusis. Adeo & si in disperso multifa-
riam videtur summum magnum, suis viribus, & sua natura, & suo statu vnicum est. Proinde quum
duo Dij conferuntur ut duo reges & duo summa magna, in alterum concedat necesse est vnio summi
magni ex sententia comparisonis: quia summum ex victoria sua constat, superato æmulo alio magno,
non tamen summo, atque ex defectione æmuli solitudinem quandam de singularitate præstantiæ suæ
possidens, vnicum est. Ineluctabilis iste complexus, in hoc sententiam constringit, aut negandum
Deum esse summum magnum, quod nemo patietur sapiens, aut nulli alij communicandum. ³⁹ Aut
quæ ratio duo summa magna composuit? Primo enim exigam, cur non plura si duo, quando locuple-
torem oporteret credi substantiam diuinitatis, si competeret ei numerus. ⁴⁰ Honestior & liberalior
Valentinus, qui simul ausus est duos concipere, Bythum & Sigen, cum vsque ad triginta Æonum fœ-
tus, tanquam Æoniæ scrophæ, examen diuinitatis effudit. Quæcunque ratio plura summa magna non
patitur admitti, eadem nec duo ut ipsa plura post vnum. Post vnum enim numerus. Quæ potuit duo
admittere, eadem potuit & plura post. duo enim multitudo, vnione iam excessa. Denique apud nos
vis rationis istius ipso termino plures Deos credi non finit, quod nec duos illa regula vnum Deum si-
stens, qua Deum id esse oporteat, cui nihil adæquetur ut summo magno: ⁴¹ vnicum autem sit, cui ni-
hil adæquetur. Iam nunc duo summa magna, duo paria, cui operæpretio, cui emolumento deputaren-
tur? quid interfuit numeri, quum duo paria non differant vno? Vna enim res est, quæ eadem in duobus
est. Etiam si plura essent paria, tantumdem omnia vnum fuissent, nullo inter se differendo, quæ paria.
Porro si neutrum ex duobus altero distat, iam ut ambo summa magna, quæ Dei ambo, neutrum plus
altero præstat, nullam rationem numeri sui ostendunt, præstantiam non habentes. Numerus autem di-
uinitatis summa ratione constare deberet, vel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce
enim duos intuens Deos, tam pares quam duo summa magna, quid facerem si ambos colerem? vereretur
ne abundantia officij superstitio potius quam religio existimaretur, quia duos tam pares, & in altero
ambos

CA. III.

Isai. 40.
I. Paral. 21.

CAP. V.

A ambo possem in vno demereri: hoc ipsum testimonio præstans parilitati & vnitati eorum, dum alterum in altero venerarer, dum in vno mihi duo sunt. Si alterum colerem, æquè recogitare ne suffundere viderer numeri vanitatem sine differentia superuacui, hoc est vt tutius censerem neutrum colendum, quàm alterum cum scrupulo colendum, aut ambos vanè. [42 Sic adhuc videmur disputare, quasi Marcion duos pares constituat. Nam dum defendimus Deum summum magnum vnicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus de his retractauimus: nihilominus tamen docendo pares esse non posse secundum summi magni formam, satis confirmauimus duos esse non posse. Alio qui certi, 43 Marcionem dispare Deos constituere, alterum iudicem, ferum, belipotentem; alterum mitem, placidum, & tantummodò bonum atque optimum. Dispiciamus æquè & hanc partem, an diuersitas saltem duos capiat, si parilitas capere non potuit. Porro & hic eadem regula summi magni patrociniabitur nobis, vtpotè quæ totum statum vendicet diuinitatis. Conueniens enim & 44 quodammodò iniecta manu detinens aduersarij sensum non negantis creatorem Deum, iustissimè præscribo illi, diuersitati locum non esse inter eos, qui ex æquo Deos confessus, non potest facere diuersos: non quia non & homines licet sub eadem appellatione diuersissimos esse, sed quia ita Deus non erit dicendus, quia nec credendus, nisi summum magnum. Cum ergo summum magnum cogatur agnoscere quem Deum non negat, non potest admitti vt summo magno aliquam ascribat diminutionem, quæ subiiciatur alij summo magno. Desinit enim si subiiciatur. Non est autem Dei desinere de statu suo, id est de summo magno. Nam & in illo magno Deo potiore periclitari poterit summum magnum, 45 si deprecari capit in creatore. Ita cum duo Dei pronuntiantur duo summa magna, necesse est neutrum altero aut maius sit, aut minus: neutrum altero aut sublimius aut deiecius. Nega Deum, quem dicis deteriolem: nega summum magnum, quem credis minorem. Deum verò confessus vtrumque, duo summa magna confessus es. Nihil alteri adimes, aut alteri ascribes. Agnoscens diuinitatem, negasti diuersitatem. [46 Tentabis ad hæc de nomine Dei conuertere retractatum, 47 vt passiuo & in alios quoque permissio: quia scriptum sit: 48 Deus Deorum stetit in ecclesia Deorum, in medio autem Deos diiudicauit; &: Ego dixi, vos Dei estis; nec tamen idcirco eis competat possessio summi magni, quia Dei cognominentur, ita nec creatori. Respondebo & stulto, qui nec hoc recogitauerit, ne tantundem & in Deum Marcionis possit retorqueri, & illum Deum dictum, nec ideo tamen summum magnum probatum, sicut nec angeli aut homines creatoris. Si communio nominum conditionibus præiudicat, 49 quanti nequam serui 50 Regum nominibus insultant, Alexandri & Darij & Olofernis? Nec tamen ideo Regibus id quod sunt, detrahetur. Nam & ipsa idola gentium Dei vulgò, sed Deus ea re, quæ nemo, Deus dicitur. Ita ego non nomini Dei, nec sono, nec notæ nominis huius, summum magnum in creatore defendo, sed ipsi substantiæ cui nomen hoc contigit. Hanc inueniens solam innatam, infectam, solam æternam, & vniuersitatis conditricem, non nomini, sed statui, nec appellationi, sed conditioni eius summum magnum & ascribo & vendico. Et ideo quia Deus iam vocari obtinuit substantiæ cui ascribo, nomini me ascribere putas, quia necesse est per nomen ostendam cui ascribam substantiæ, scilicet qua constat qui Deus dicitur, & summum magnum ex substantia, non ex nomine deputatur. Denique & hoc Marcion suo Deo vindicans, secundum statum, non secundum vocabulum vindicat. Id ergo summum magnum, quod Deo ascribimus ex substantiæ lege non ex nominis sorte, contendimus ex pari esse debere in duobus, qui ea substantia constant quæ Deus dicitur: quia in quantum Dei vocantur, id est summa magna, substantiæ scilicet merito innatæ & æternæ, ac per hoc magnæ summæ, in tantum non possit summum magnum minus & deterius alio summo magno haberi. Si summi magni sceleritas & sublimitas & integritas stabit in Deo Marcionis, stabit æquè & in nostro: si non & in nostro, æquè nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo summa magna, quia prohibet disposita iam regula summi magni comparisonem non sustinentis: nec disparia, quia & alia summi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. Hæcisti Marcion in medio ponti tui æstu, vtrinque te fluctus inuoluunt veritatis: nec pares, nec dispare Deos sistere potes. Duo enim non sunt, quod pertineat propriè ad numeri retractatum. Quanquam tota materia de duobus Deis dimicetur, 51 his interim lineis eam clausimus, intra quas de singularibus iam proprietatibus congregiemur. [52 Primò, supercilio stuporem suum adificans Marcionitæ, quòd nouum Deum proferant, quasi nos veteris Dei pudeat. Instantur & pueri nouis calceis, sed à vetere pædagogo calceati, mox vanam gloriam vapulabunt. Nouum igitur audiens Deum in vetere mundo, & in vetere æuo, & sub vetere Deo ignotum, inauditum, quem tantis retrò seculis neminem, & ipsa ignorantia antiquum, quidam Iesus Christus, & ille in veteribus nominibus nouus reuelauerit, nec alius antehac: gratias ago huic gloriæ eorum, maximè adiutorio eius hinc iam hæresim probaturus, nouæ scilicet diuinitatis professionem. Hæc erit nouitas, quæ etiam ethnicis Deos peperit, 53 nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusque. Quis Deus nouus, nisi falsus? Ne Saturnum quidem tanta hodie antiquitas Deum probabit, quia & illum nouitas aliquando produxit, quum primùm consecrauit. At enim viua & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de vetustate, sed de sua veritate censetur. Non habet tempus æternitas. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est vetus, non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas initium testificatur, vetustas finem commina-

CAP. VI.

CA. VII.
psal. 81.

CA. VIII.

CAP. IX.

A. 17.

1. Tim. 1.

CAP. X.

Gen. 1.

CAP. XI.

tur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quam à tempore arbitrio & ⁵⁴ metatote initij & finis. D

[⁵⁵ Scio quidem quo sensu nouum Deum iactitent, agnitione utique. Sed & ipsam nouitatis cognitionem, percutientem rudes animas, ipsamque naturalem nouitatis gratiositatem volui repercutere: & hinc iam de ignoto Deo prouocare. Utique enim quem agnitione nouum opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur ad lineas rursum & in gradum. Persuade Deum ignotum esse potuisse. ⁵⁶ Inuenio planè ignotis Deis aras prostitutas, sed Attica Idololatria est. ⁵⁷ Item incertis Deis, sed superstitio Romana est. Porro incerti Dei minus noti ut minus certi, & proinde ignoti quàm minus certi. Quem titulum incidemus ex Duobus Deo Marcionis? Vtrunque opinor, & nunc incerto, & retrò ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit Deus notus creator, ita & incertum Deus certus. Sed non euagabor uti dicam Deus ignotus fuit, latuitque, illum regio latebrarum obumbravit, noua utique & ipsa ignota, & similiter nunc quoque incerta, certè immensa aliqua & maior indubitato eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissimè exequar, præscribens Deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in utroque prælatiorem nostro creatore. Sed quoniam animaduerto in quibusdam ad formam creatoris prouocari oportere omnis Dei noui & retrò ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis prius commendare debebo, quò constantius utar rationis æditæ patrocinio. Ante omnia quidem quale est, ut qui Deum agnoscis creatorem, & priorem de notitia confiteris, non eisdem modis & alium scias tibi examinandum, quibus iam in alio didicisti, Deum nosse. Omnis res anterior posteriori normam præministravit. Duo nunc Dei proponuntur, ignotus & notus. De noto vacat quæstio: esse eum constat, quia notus non fuisset, nisi esset. Dei ignoto instat altercatio: potest enim & non esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quæritur, quamdiu ignoratur, in incerto est, quamdiu quæritur: & potest non esse, quamdiu in incerto est. Habes Deum certum quàm notum, & incertum quàm ignotum. Si ita est, ecquid tibi videtur iusta ratione defendi, ut ad normam & formam & regulam certorum probentur incerta? Ceterum si ad hanc causam & ipsam adhuc incertam, etiam argumenta de incertis adhibeantur, series implicabitur quæstionum, ex ipsorum quoque argumentorum æquè incertorum retractatu periclitantium de fide per incertum, & ibitur ⁵⁸ in illas iam indeterminabiles quæstiones, quas Apostolus non amat. Sin de certis & indubitatis & absolutis regulæ partibus incertis & dubijs & inexpeditis præiudicabunt planè, in quibus diuersitas status inuenitur, fortasse an non prouocentur incerta ad formam certorum, ut liberata à reliqua comparationis prouocatione per diuersitatem status principalis? Quum verò duo Dei proponuntur, communis est illis status principalis. Quid enim Deus est? ambo sunt innati, infecti, æterni. Hic erit status principalis. Cetera viderit Marcion, si in diuersitate disposuit. Posteriora enim sunt in retractatu; immò nec admittentur, si de principali statu constet. Porro constat quia Dei ambo: & ita de quorum statu constat communem esse, cum sub eo ad probationem deuocantur si incerta sunt, ad eorum certorum formam prouocanda erunt, cum quibus de communione status principalis censentur, ut proinde & de probatione communicent. Hinc itaque constantissimè dirigam, Deum non esse qui sit hodie incertus, quia retrò ignotus: quando quem constat esse, ex hoc ipso constat, quòd nunquam fuerit ignotus, ideò nec incertus. [⁵⁹ Siquidem à primordio rerum, conditor earum cum ipsis pariter compertus est, ipsis ad hoc prolatis, ut Deus cognosceretur. ⁶⁰ Nec enim si aliquantò posterior Moyses, primus videtur in templo litterarum suarum Deum mundi dedicasse, idcirco à Pentateucho natales agnitionis supputabuntur, cum totus Moyse stylus notitiam creatoris non instituat, sed à primordio enaret, à paradiso & Adam, non ab Ægypto & Moyse recensendam. Denique maior popularitas generis humani, ne nominis quidem Moyse compotes, nedum instrumenti, Deum Moyse tamen norunt, etiam tanta Idololatria dominationem obumbrante, seorsum tamen illum ⁶¹ quasi proprio nomine Deum perhibent, & Deum deorum, & si Deus dederit, & quod Deo placet, & Deo commendando. Vide an nouerint, quem omnia posse testantur. Nec hoc vllis Moyse libris debent. Ante anima, quàm prophetia. Animæ enim à primordio conscientia Dei dos est: eadem nec alia & in Ægyptijs, & in Syris, & in Ponticis. Iudæorum enim Deum, dicunt animæ Deum. Noli barbare hæretice priorem Abraham constituere, quàm mundum. Et si vnus familiæ Deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiam Ponticis ante eum notus. Accipe igitur ab antecessore formam, à certo incertus, à cognito incognitus. Nunquam Deus latebit, nunquam Deus decrit: semper intellegitur, semper audietur, etiam videbitur quomodo volet. Habet Deus testimonia totum hoc quod sumus, & in quo sumus. Sic probatur & Deus & vnus, dum non ignoratur, alio adhuc probari laborante. [⁶² Et meritò, inquit. Quis enim non tam suis notus est quàm extraneis? Nemo. Teneo & hanc vocem. Quale est enim, ut aliquid extraneum Deo sit, cui nihil extraneum esset, si quis esset? quia Dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illum pertinere: Vel ne statim audiret à nobis, quid ergo illi cum extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est, nullum probari, cuius nihil probatur. Sicut enim creator, ex hoc & Deus, & indubitatus Deus, quia omnia ipsius, & nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non Deus, quia omnia non eius, ideòque & extranea. Denique si vniuersitas creatoris est, iam nec locum video Dei alterius. Plena & occupata sunt omnia

A omnia suo auctore. Si vacat aliquid spacij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsè vacabit. Pater mendacio veritas. Tanta vis idolorum, cur non recipiat alicubi Deum Marcionis? Igitur ex forma & hoc creatoris expostulo, Deum ex operibus cognosci debuissè alicuius proprii sui mundi & hominis & seculi: ⁶¹ Quando etiam error orbis propterea Deos præsumpserit, quos homines interdum confiteretur, quoniam aliquid ab vnoquoque prospectum videtur vtilitatibus & commodis vitæ: Ita & hoc ex forma Dei creditum est diuinum esse, instituere vel demonstrare quid aptum & necessarium sit rebus humanis. Adeò inde auctoritas accommodata falsæ diuinitati, vnde præcesserat veræ. ⁶² Vnam saltem cicerculam Deus Marcionis propriam protulissè debuerat, vt nouus aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibere rationem Deo dignam, cur nihil condiderit, si est: quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum Deum non aliàs manifestum est esse, quàm quia totum condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit, non posse illos & Deum confiteri creatorem, & eum quem volunt æquè Deum credi, non ad eius formam probare, quem & ipsi & omnes Deum: vt quando hoc ipso nemo creatorem Deum dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere Deum & illum qui nihil condidit, nisi ratio fortè proferatur. Duplex ista videatur necesse est, vt aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat. Sed non potuisse, indignum Deo est. Noluissè, an dignum, volo inquirere. Dic mihi Marcion, voluit Deus tuus cognosci se quocunque in tempore? an alio proposito & descendit, & prædicauit, & passus resurrexit, quàm vt cognosceretur? Et sine dubio si cognitus est, voluit; nihil enim circa eum fieret nisi voluisset. Quid ergo tantoperè notitiam sui procurauit, ⁶³ vt in dedecore carnis exhiberetur, & quidem maiore si falsæ? Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, ⁶⁴ qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propriæ molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maximè aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est, vt creator quidem ignorans esse alium super se Deum, vt volunt Marcionitæ, ⁶⁵ qui solum se etiam iurans adseuerabat, tantis operibus notitiam sui armauerit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: ille autem sublimior sciens inferiorem Deum tam instructum, nullam sibi prospexerit agnoscendo paraturam: quando etiam insigniora & superbiora opera debuisset condidisse, vt & Deus ex operibus cognosceretur secundum creatorem, & ex honestioribus potior & generosior creator. ⁶⁶ Ceterum etsi esse eum possemus confiteri, sine causa esse eum deberemus argumentari. Sine causa enim esset, qui rem non haberet: quia res omnis causa est, vt sit aliquis cuius res sit. Porro in quantum nihil oportet esse sine causa, id est sine re, quia si sine causa sit, perinde est atque si non sit, non habens rei causam rem ipsam: in tantum Deum dignius credam non esse, quàm esse sine causa. Sine causa est enim, qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa id est sine re esse non debet. Ita quoties ostendo eum sine causa esse tamquam sit, hoc constituo non esse illum: quia si fuisset, omninò sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito Deum credere ex operum auctoritate formatum, quia nihil tale prospexit, per quod homo Deum didicit. ⁶⁷ Nam etsi credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes Dei pignus, opera eius Deo digna. Itaque hoc nomine cessationis & defectionis operum, & ⁶⁸ impudentiæ & malignitatis adfinis est: impudentiæ, qua fidem non debitam sibi captat, cui præstruendæ nihil prospexit: malignitatis, qua plures incredulitatis reos fecit, nihil fidei procurando. ⁶⁹ Quum Deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria & Deo digna, quàm creatoris testimonium præsignauerit, narem contrahentes impudentissimi Marcionitæ conuertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus & dignum Deo, mundus. Nunquid ergo creator minimè Deus? Planè Deus. Ergo nec mundus Deo indignus: nihil etenim Deus indignum se fecit. ⁷⁰ Etsi mundum homini, non sibi fecit: etsi omne opus inferius est suo artifice; Et tamen si quale quid fecisse indignum est Deo, quanto indignius Deo est nihil eum omninò fecisse, vel indignum, quo posset etiam digniorum auctor sperari? Vt ergo aliquid & ⁷¹ de isto huius mundi indigno loquar, ⁷² cui & apud Græcos ornamentis & cultus, non sordium nomen est, indignas videlicet substantias ipsi illi sapientiæ professores, ⁷³ de quorum ingenijs omnis hæresis animatur Deos pronuntiauerunt, ⁷⁴ vt Thales aquam, vt Heraclitus ignem, vt Anaximenes aërem, vt Anaximander vniuersa cœlestia, vt Strato cœlum & terram, vt Zeno aërem & ætherem, vt Plato sidera, quod genus Deorum igneum appellat. ⁷⁵ Quum de mundo, considerando scilicet & magnitudinem, & vim, potestatem, & honorem, & decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quæ omnibus gignendis, alendis, conficiendis, reficiendisque conspirant, ⁷⁶ vt plerique Physicorum formidauerint: initium ac finem mundo constare, ne substantiæ eius tantæ scilicet minus Dei haberentur: quas colunt & ⁷⁷ Persarum Magi, ⁷⁸ & Ægyptiorum Hierophantæ, ⁷⁹ & Indorum Gymnosophistæ. Ipsa quoque vulgaris superstitio communis Idololatriæ, cum in simulacris de nominibus & fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat, figurans ⁸⁰ Iouem in sub-

Deuter. 21.

Isai. 40.

CA. XII.

CA. XIII.

stantiam feruidam, & Iunonem eius in aërem, secundum sonum Græcorum vocabulorum,⁸³ D
 item Vestam in ignem,⁸⁴ & Camenas in aquas,⁸⁵ & Magnam matrem in terram, seminalia de-
 messam, lacertis aratam, lauacris rigatam.⁸⁶ Sic & Osirin, quod semper sepelitur, & in viuido quæri-
 tur, & cum gaudio inuenitur, reciprocarum frugum & viuidorum elementorum, & recidiui anni
 fidem argumentantur: Sicut aridæ & ardentis naturæ sacramenta,⁸⁷ leones Mithræ philosophantur.
 Et superiores quidem situ aut statu substantias, sufficit, facilius Deos habitas, quam Deo indi-
 gnas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor, de sepibus flosculus, non dico de pratis, vna cuiuslibet
 maris conchula, non dico de Rubro,⁸⁸ vna tetratonis pennula, taceo de pauo, sordidum artificem
 C. XIII. pronuntiabit tibi creatorem? [⁸⁹ At quum & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de
 2. Cor. 12. admodum virtutem in infirmitate secundum Apostolum; imitare si potes apes ædificia, formi-
 cæ stabula, aranæ retia, bombycis stamina: sustine si potes illas ipsas lectuli & tegetis tuæ bestias,
⁹¹ cantharidis venena, muscæ spicula, culicis & tubam & lanceam. Qualia erunt maiora, cum tam
 modicis aut iuuaris aut læderis, vt nec in modicis despicias creatorem? Postremo te tibi circumfer,
 intus ac foris considera hominem, placebit tibi vel hoc opus Dei nostri, quos tuus dominus ille
 Deus melior adamauit, propter quem⁹² in hæc paupertina elementa de tertio cœlo descendere la-
 borauit, cuius causa in hac cellula creatoris etiam crucifixus est. Sed ille quidem vsque nunc⁹³ nec
 aquam reprobauit creatoris, qua suos abluit;⁹⁴ nec oleum, quo suos vnguit;⁹⁵ nec mellis & lactis
 societatem, qua suos infantat;⁹⁶ nec panem, quo ipsum corpus suum repræsentat, etiam in sacramen-
 tis proprijs egens mendicitatibus creatis.⁹⁷ At tu super magistrum discipulus, & seruus super domi-
 num, sublimius illo sapiens, destruens quæ ille desiderat. Volo inspicere si ex fide saltem, vt non &
 ipse quæ destruis, appetas. Aduersaris cœlo, & libertatem cœli in habitationibus captas. Despicias E
 terram planè inimice tuæ carnis matricem, & omnes medullas eius victui extorques?⁹⁸ Reprobas
 & mare, sed vsque ad copias eius quas sanctiorem cibum deputas. Rosam tibi si obtulero, non fa-
 stidies creatorem.⁹⁹ Hypocrita, vt apocarteresi probes te Marcionitam, id est repudiatores crea-
 toris (nam hæc apud vos pro martyrio affectari debuisset, si vobis mundus displiceret) in quancunque
 materiam resolueris, substantia creatoris vteris. Quanta obstinatio duritiæ tuæ? Deprecias in quibus
 CA. XV. & viuus & moreris. [¹⁰⁰ Post hæc velante hæc quum dixeris esse & illi conditionem suam, & suum
 mundum, & suum cœlum,¹⁰¹ de cœlo quidem illo tertio videbimus, si & ad Apostolum vestrum di-
 scutiendum peruenerimus. Interim quæcunque substantia est, cum suo vtique Deo apparuisse debue-
 rat. At nunc quale est¹⁰² vt Dominus à XII. Tiberij Cæsaris reuelatus sit, substantia verò¹⁰³ ad deci-
 mum quintum iam Seueri Imperatoris nulla omnino comperta sit, quæ friuolis creatoris præcellens
 vtique latere desisset, non latente iam Domino suo & auctore? Et ideo si ipsa non potuit mani-
 festari in hoc mundo, quomodo Dominus paruit eius in hoc mundo? Si Dominum cepit hic
 mundus, cur substantiam capere non potuit, nisi Domino fortasse maiorem? Iam nunc de loco
 quæstio est pertinens & ad mundum illum superiorem, & ad ipsum Deum eius. Ecce enim si & ille
 habet mundum suum infra se super creatorem, in loco vtique fecit eum, cuius spatium vacabat inter
 pedes suos & caput creatoris. Ergo & Deus ipse in loco erat, & mundum in loco faciebat. Et erit
 iam locus ille maior & Deo & mundo. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod capitur. Et
 videndum¹⁰⁴ ne qua adhuc illic vacent subcisiua, in quibus¹⁰⁵ & tertius aliqui stipare Deus se cum
 mundo suo possit. Ergo iam incipe Deos computare. Erit enim & locus Deus, non tantum quæ
 Deo maior, sed & quæ innatus & infectus, ac per hoc æternus, & Deo par, in quo semper Deus
 fuerit. Dehinc si ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, innata & infecta & con-
 temporalis Deo, quemadmodum & de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem loci,
 qui &¹⁰⁶ Deum & materiam duos Deos clusit. Et materia enim Deus, secundum formam diuinita-
 tis, innata scilicet, & infecta, & æterna. Aut si de nihilo molitus est mundum, hoc & de creatore sen-
 tire cogeretur, cui materiam subijcit in substantia mundi. Sed ex materia & ille fecisse debet, eadem
 ratione occurrente illi quoque Deo, quæ opponeretur creatori, vt æquæ Deo. Atque ita tres inte-
 rim mihi Deos numera Marcionis, Factorem, & Locum, & Materiam. Proinde & creatorem in lo-
 co facit, vtique eadem conditione censendo: & materiam ei subijcit, vtique innatam & infectam &
 hoc nomine æternam, vt Domino. Amplius, & Malum materiæ deputans, innatum innatæ, infectum
 infectæ, & æternum æternæ, quartum iam hic Deum fecit.¹⁰⁷ Habes igitur in superioribus tres substā-
 tias diuinitatis, in inferioribus quatuor. His quum accedunt & sui Christi, alter qui apparuit sub Ti-
 berio, alter qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudem Marcion patitur ab eis, qui duos illū
 CA. XVI. Deos inferre præsumunt, quum nouem assignet licet nesciens. [¹⁰⁸ Non comparente igitur mundo
 alio, sicut nec Deo eius, consequens est vt duas species rerum, visibilia & inuisibilia duobus auctoribus
 Deis diuidant, & ita suo Deo inuisibilia defendant. Quis autē poterit inducere in animum nisi spiritus
 hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil visibile præmiserit, quàm eius qui visibilia operatus, inui-
 sibilium quoque fidem fecerit: quum iustius multo sit aliquibus exemplarijs annuere quàm nullis?
 109 Videbimus

A ¹⁰⁹ Videbimus & Apostolus cui auctori inuisibilia deputet, quum & illum explorauerimus. Nunc enim communibus primū sensibus, & argumentationibus iustis, secuturæ ¹¹⁰ scripturarum quoque aduocationi fidem sternimus, confirmantes diuersitatem hanc visibilium & inuisibiliū à Deo creato-
re deputandam, sicuti tota operatio eius ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus
ex animalibus & inanimalibus, ex vocalibus & mutis, ex mobilibus & statiuis, ex genitalibus & sterili-
bus, ex aridis & ficcis, ex calidis & frigidis. Sic & hominem ipsum diuersitas temperauit, tam in cor-
pore quā in sensu. Alia membra fortia, alia infirma: alia honesta, alia inhonesta: alia gemina,
alia vnica: alia comparia, alia disparia. Proinde & in sensu nunc lætitia, nunc anxietas: nunc amor,
nunc odium: nunc ira, nunc lenitas. Quod si ita est vt æmula inter se conditionis vniuersitas, ista mo-
dulata sit, iam igitur & visibilibus inuisibilia debentur, non alteri auctori deputanda, quā cui & æ-
mula eorum ipsum creatorem diuersum notant, iubentem quæ prohibuit, & prohibentem quæ ius-
sit; percutientem & sanantem. Cur in hac sola specie vniformem eum capiunt visibilium solummo-
dò conditorem, quem proinde credendum sit, & visibilia & inuisibilia condidisse, ¹¹¹ quemadmo-
dum & vitam & mortem, & mala & pacem? Et vtique si illa inuisibilia maiora sunt visibilibus crea-
turis suo loco magnis, sic quoque congruit eius esse maiora, cuius & magna, quia nec magna nedum
maiora ei competant, cuius nec modica comparent. [¹¹² His compressi, erumpunt dicere: Sufficit
vnicum hoc opus Deo nostro, quod hominem liberauit summa & præcipua bonitate sua, & omni-
bus locustis anteposenda. O Deum maiorem, cuius tam magnum opus non potuit inueniri, quā
in homine Dei minoris! Enimuerò prius est vt probes eum esse per quæ Deum probari oportet, per o-
pera, tunc deinde per beneficia. Primò enim quæritur an sit, & ita qualis sit. Alterum de operibus,
alterum de beneficijs Dei dignoscitur. Ceterum non quia liberaffe dicitur hominem, ideò esse eum
constat: sed si esse constiterit, tunc & liberaffe dicetur, vt & an liberauerit constet, quia potuerit &
esse, & non liberaffe. Quomodo ergo quia liberaffe dicetur, etiam esse credetur, quum potuerit & es-
se, & non liberaffe? Nunc in isto articulo ab ignoti Dei quæstione deducto, satis constitit, tam nihil
illum condidisse, quā debuisse condidisse, vt cognosceretur ex operibus; quia si fuisset, cognosci
debuisset. Et vtique à primordio rerum: Deum enim non decuisse latuisse. Regrediar necesse est ad
originem quæstionis Dei ignoti, vt ceteros quoque ramulos eius excutiam. Primò enim quæri oport-
tebit, qui postea se protulerit in notitiam, cur postea, non à primordio rerum: quibus vtique ne-
cessarius, quā Deus, & quidem melior, quò necessarius latere non debuit? Non enim potest dici
non fuisse aut materiam aut causam cognoscendi Deum, quum & homo à primordio esset in secu-
lo, cui nunc subuenit, & malitia creatoris, aduersus quam & bonus subuenit. Igitur aut ignorauit
& causam & materiam suæ reuelationis necessariæ, aut dubitauit, aut non potuit, aut noluit. Om-
nia hæc Deo indigna, maximè optimo. ¹¹³ Sed & hunc locum alibi implebimus exprobratione se-
ræ reuelationis, sicut nunc sola demonstratione. [¹¹⁴ Processerit, age, iam in notitiam quando vo-
luit, quando potuit, ¹¹⁵ quando hora fatalis aduenit. ¹¹⁶ fortasse enim ἀναβιβάζων ei obstabat, ¹¹⁷ aut
aliquæ maleficæ, ¹¹⁸ aut Saturnus quadratus, aut Mars trigonus. ¹¹⁹ Nam & Mathematici plurimum
Marcionitæ: nec hoc erubescunt, de ipsis etiam stellis viuere creatoris. Tractandum & hic de reue-
lationis qualitate, an dignè cognitus sit, vt constet an verè, & ita credatur esse, quem dignè constitit
reuelatum: digna enim Deo probabunt Deum. Nos definimus Deum primò naturā cognoscendum,
deinde doctrinā recognoscendum: naturā ex operibus, doctrinā ex prædicationibus. Sed cui nulla
natura est, naturalia instrumenta non suppetunt. Ergo vel prædicationibus reuelationem sui debuerat
operari, maximè aduersus eum reuelandus, ¹²⁰ qui & conditionis & prædicationis operibus tot ac tan-
tis, vix tamen hominem fide impleuerat. Quomodo itaque reuelatus est, si per humanam coniectu-
ram negas Deum aliàs cognosci posse quā per semetipsum: nec tantum ad formam prouocans crea-
toris, verum & ad conditionem tam diuinæ magnitudinis quā humanæ mediocritatis: ne maior
Deo homo videri possit, qui non eum non vltro volentem cognosci, suis viribus quodammodò in
publicum agnitionis extraxerit: quum humana mediocritas facilius Deos fingere sibi norit, secundum
totius æui experimenta, quā verum sectari, quem naturā iam intelligunt. Alioquin si sic homo Deū
commentabitur, ¹²¹ quomodo Romulus Consum, ¹²² & Tatiū Cloacinam, & Hostiliū Pauorem,
¹²³ & Metellū Alburnum, ¹²⁴ & quidam ante hoc tempus Antinoum, hoc alijs licebit: nos Marcionem
naulerum nouimus, non Regem nec Imperatorem. [¹²⁵ Immo, inquit Marcionitæ, Deus noster, ¹²⁶ CA. XIX
et si non ab initio, et si nō per conditionē, sed per semetipsum reuelatus est, in Christo Iesu. Dabitur &
IN CHRISTVM, LIBER de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quò plenius & or-
dinatius retractentur. Interim satis erit, ad præsentem gradum ita occurrere, vt ostendam Christum
Iesum non alterius Dei circumlatorem quā creatoris, & quidē paucis. ¹²⁷ Anno xv. Tiberij Christus
Iesus de cœlo manare dignatus est, ¹²⁸ spiritus salutaris: Marcionis salutis, qui ita voluit, ¹²⁹ quoto qui-
dem anno Antonini maioris de Ponto suo exhalauerit ¹³⁰ aura canicularis, non curauimus inuestigare. De
quo tamen constat, ¹³¹ Antoninianus hæreticus est, sub Pio impius. ¹³² A Tiberio autem vsque ad
Antoninum anni ferè cxv. & dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt
inter Christum & Marcionem. Quum igitur sub Antonino primus Marcion hunc Deum induxerit,

sicuti probauimus, statim qui sapis plana res est. Præiudicant tempora quòd sub Antiohino primùm processit, sub Tiberio non processisse, id est Deum Antonini, imperij Tiberiani non fuisse: atque ita non à Christo reuelatum, quem constat à Marcione primùm prædicatum. Hoc nunc vt probem constare, quod superest ab ipsis aduersarijs sumam. Separatio Legis & Euangelij, proprium & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instrumento habent, quo denique initiantur & indurantur in hanc hæresin. ¹³² Nam hæ sunt Antitheseis Marcionis, id est, contrariæ oppositiones; quæ conantur discordiam Euangelij cum Lege committere, vt ex diuersitate sententiarum vtriusque instrumenti, diuersitatem quoque argumententur Deorum. Igitur quum ea separatio Legis & Euangelij, ipsa sit quæ alium Deum Euangelij insinuauerit, aduersus Deum legis, apparet ante eam separationem Deum in notitia non fuisse, qui ab argumento separationis innotuit: atque ita non à Christo reuelatum, qui fuit ante separationem, sed à Marcione commentatum, qui instituit separationem aduersus Euangelij Legisque pacem, quam retrò illæsam & inconcussam ab apparentia Christi vsque ad audaciam Marcionis, illa vtique ratio seruauit, quæ non alium Deum & Legis & Euangelij tuebatur, præter creatorem, aduersus quem tanto post tempore separatio à Pontico immissa est. [¹³³ Huic expeditissimæ probationi defensio quoque à nobis necessaria est, aduersus obstrepticula diuersæ partis. Aiunt enim Marcionem non tam innouasse regulam separationis Legis & Euangelij, quàm retro adulteratam recurasse. O Christe patientissime Domine, qui tot annis interuersionem prædicationis tuæ sustinuisti, donec scilicet tibi Marcion subueniret. ¹³⁴ Nam & ipsum Petrum ceterosque, columnas Apostolatus, à Paulo reprehensos opponunt, quòd non recto pede incederent ad Euangelij veritatem: ab illo certè Paulo, qui adhuc in gratia rudis, trepidans denique ne in vacuum cucurrisset aut curreret, tunc primùm cum antecessoribus Apostolis conferebat. Igitur si feruenter adhuc vt Neophytus, aduersus Iudaismum aliquid in conuersatione reprehendendum existimauit, ¹³⁵ passuum scilicet conuictum, postmodum & ipse vsu ¹³⁶ omnibus omnia futurus vt omnes lucraretur Iudæis quasi Iudæus, & eis qui sub lege tanquam sub lege: tu illam solius conuersationis placituræ postea accusatori suo reprehensionem, suspectam vis haberi etiam de prædicationis erga Deum prauaricatione. Atquin de prædicationis vnitate, ¹³⁷ quod supra legimus, dextras iunxerant, & ipsa officij distributione ¹³⁸ de Euangelij societate condixerant: Sicut & alibi, ¹³⁹ Siue ego, inquit, siue illi, sic prædicamus. Sed etsi quosdam falsos fratres irrepsisse descripsit, ¹⁴⁰ qui vellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipse demonstrat adulterium illud Euangelij non ad alterius Dei & Christi fidem transferendam, sed ad disciplinam Legis conseruandam, habuisse intentionem. ¹⁴¹ Deprehendens scilicet illos circuncisionem vindicantes; & obseruantes tempora, & dies, & menses, & annos Iudaicarum ceremoniarum, quas iam exclusas agnouisse debuerant, secundum innouatam dispositionem creatoris, olim de hoc ipso prædicantis per Prophetas suos, vt per Esaïam: ¹⁴² Vetera transierunt, inquit, ecce noua quæ ego nunc facio. Et alibi: Et disponam testamentum, non quale disposui ad patres vestros, cum illos eduxissem de terra Ægypti. Sic & per Hieremiam: ¹⁴³ Renouate vobis nouamen nouum, & circuncidimini Deo vestro, & circuncidimini præputia cordis vestri. Hanc ergo circuncisionem iam sistens Apostolus, & hoc nouamen: illas quoque vetustates ceremoniarum dissuadebat, de quibus idem conditor earum quandoque cessaturis profitebatur, per Osee: Et auertam omnes iucunditates eius, & dies festos eius, & Neomenias, & sabbata, ¹⁴⁴ & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Esaïam: Neomenias vestras & sabbata & diem magnum non sustineo, ferias & ieiunium, & dies festos vestros odit anima mea. Quòd si & creator omnia hæc iam pridem recusauerat, & Apostolus ea iam recusanda pronuntiabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris, probat non alium Deum ab Apostolo prædicatum, quàm cuius decreta cupiebat iam agnoscere; falsos & Apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium Christi creatoris transferrent, à nouitate prænuntiata à creatore, ad vetustatem reculatam à creatore. [¹⁴⁵ Ceterum si qua nouum Deum prædicans, veteris Dei legem cupiebat excludere, quare de Deo quidem nouo nihil præscribit, sed de vetere lege solummodò: nisi quoniam fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat? vt & Psalmus ille præcinuerat: Distrumpamus vincula à nobis eorum, & abijciamus eorum iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuatae sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, ¹⁴⁶ & magistratus conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Et vtique si alius Deus prædicaretur à Paulo, nulla disceptatio esset, seruandæ legis, necnè, non pertinentes scilicet ad Dominum nouum, & æmulum legis. Ipsa enim Dei nouitas atque diuersitas abstulisset nō modò quæstionem, veteris & alienæ legis, verum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quæstionis, quod cum idem Deus legis in Christo prædicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore & Christo eius, sed conuersatio & disciplina nutabat. ¹⁴⁷ Nam & alij de idolothyto edendo, alij de mulierum velamento, alij de nuptijs vel repudijs, nonnulli & de spe resurrectionis, disceptabant, de Deo nemo. Nam si fuisset hæc quoque quæstio disceptata, & ipsa apud Apostolum inueniretur, vel quanto principalis. Quòd si post Apostolorum tempora adulterium veritas passa est circa Dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa Dei regulam. ¹⁴⁸ Et non alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quàm

A quam quæ hodie apud ipsorum Ecclesias ædatur. Nullam autem ¹⁴⁹ Apostolici census Ecclesiam inuenias, quæ non in creatore Christianizet. Aut si hæ erunt à primordio corruptæ, quæ erunt integræ? nimirum aduersariæ creatoris. Exhibe ergo aliquam ex tuis Apostolici census, ¹⁵⁰ & obduxis. Igitur cum omnibus modis constet alium Deum in regula sacramenti istius non fuisse à Christo vsquo ad Marcionem quam creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, qua ostendimus notitiam Dei hæretici ex Euangelij & Legis separatione cepisse: & definitio superior instructa est, non esse credendum Deum, quem homo de suis sensibus composuerit, nisi planè Prophetes, id est non de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debeat etiam probari. Nihil retractare oportebat. hoc enim cunco veritatis, omnis extruditur hæresis, cum Christus non alterius Dei quam creatoris circumlator ostenditur. [¹⁵¹ Sed quomodo funditus euertetur Antichristus, nisi ceteris quoque iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata præscriptionum defensione? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam Dei personam, ¹⁵² vel potius vmbra & phantasma, secundum Christum ipsius, per idque examinetur per quod creatori præfertur. Et utique erunt regulæ certæ ad examinandam Dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendam, & ita ¹⁵³ ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est à primordio materialium, & introitu causarum, cum quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam & mors, & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius Dei bonitas, primæ huic regulæ diuinæ bonitatis occurrens, si se naturalem probaret, statim succurrens, ut causa cœpit. Omnia enim in Deo naturalia & ingenta esse debebunt, ut sint æterna secundum statum ipsius, ne obuenientia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & æternitatis aliena: ita & bonitas perennis & iugis exigetur in Deo, quæ in thesauris naturalium proprietatum reposita & parata antecederet causas & materias suas: & primam quamque susciperet, non despiceret & destitueret si antecederat. Denique & hæc non minus quæram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quam de ipso quæsiuimus, cur non à primordio sit reuelatus? Quid ni? qui per bonitatem reuelari haberet, si qui fuisset. ¹⁵⁴ Non posse quid, Deo non licet, nedum naturalibus suis fungi: quæ si continentur quo minus currant, naturalia non erunt. Et otium enim sui natura non nouit: hinc censetur, si agatur. Sic nec noluisse videbitur exercere bonitatem interim naturæ nomine. Natura enim se non potest nolle, quæ si ita dirigit, ut si cessauerit, non sit. Sed cessauit aliquando in Deo Marcionis de opere bonitas. Ergo non fuit naturalis bonitas, quæ potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec æterna credenda: nec Deo par, quia non æterna, dum non naturalis: quæ denique nullam sui perpetuitatem, aut de præterito constituat, aut de futuro repromittat. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoque, sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem Dei illius: non enim à primordio liberauit hominem: & voluntate potius eam quam infirmitate cessasse, iam voluntas suppressæ bonitatis, finis inuenietur malignitatis. Quid enim tam malignum, quam nolle prodesse cum possis? quam utilitate cruciari, quam iniuriam finire? Totum denique creatoris elogium in illum rescribetur, qui scruitias eius, bonitatis suæ mora iuuat. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cum iam sit. ¹⁵⁵ Homo damnatur in mortem ob vnius arbusculæ delibationem, & exinde profiliunt delicta cum poenis, & pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt. Et hoc melior aliqui Deus aut nescit aut sustinet? Si ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur, satis & in isto consilio malitiosus, qui & illum voluit oneratum operationibus eius admissi, & seculum in vexatione detinuit. Qui de tali medico iudicabis, qui nutriat morbum mora præsidij, & periculum extendat dilatione remedij, quod pretiosius, aut famosiùs curet? Talis & in Deum Marcionis dicenda sententia est, mali permisso rem, iniuriæ fautorem, gratiæ lenocinatorem, benignitatis præuicinatorem, quam non statim causæ suæ exhibuit. Planè si naturæ bonus, exhibiturus, & non accessione: si ingenio optimus, & non disciplina: si ab æuo Deus, & non à Tiberio, immò (quod verius) ¹⁵⁶ à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc Deus ille præstiterit, ut imperio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. [¹⁵⁷ Aliam illi regulam prætendo; sicut naturalia, ita rationalia esse debere in Deo omnia. Exigo rationem bonitatis: quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Faciliùs malum cui rationis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quam ut bonum ratione desertum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem Dei Marcionis, iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos: atquin hanc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine vlllo debito familiaritatis, in extraneos voluntaria & libera effunditur, secundum quam inimicos quoque nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum, cessando præiudicauit cum extraneo nihil sibi esse. Ceterum disciplinam diligendi extraneum vel inimicum, ¹⁵⁸ anteceffit præceptum diligendi proximum tanquam teipsum. Quod etsi ex lege creatoris, & tu quoque illud excipere debebis, ut à Christo non destructum, sed potius extructum. Nam quo magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exaggeratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ. Antecedit autè debita indebita, ut principalis, ut dignior ministra & comite sua, id est indebi-

C. xxii.

C. xxiii.

Math. 5.

Ibidem, &
Leuit. 19.

Matth. 5.

C. XXIV.

Gen. 2.

Gen. 3.

ta. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia, secunda autem in alienam ¹⁵⁹ ex redundantia iustitiæ super Scribarum & Phariseorum, quale est secundam ei rationem referri, scilicet iuuando alium cui deficit prima, non habentis proprium hominem, ac per hoc quoque exigua? Porro exigua quæ suum non habuit, quomodo in alienum redundauit? Exhibe re principalem rationem, & tunc vendica sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest vendicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Si nunc & à secundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secundus illi gradus ratione constabit, alio modo destructus. Tunc enim rationalis habebitur vel secunda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius est res. Quamcunque bonitatem, iustitia prima efficit rationalem. Sic & in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic & in extraneum rationalis videri poterit, si non sit iniusta. Ceterum qualis bonitas quæ per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? Fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa. Pro extraneo verò, cui nec proba legitime deberetur, quæ ratione tam iniusta rationalis defendetur? Quid enim iniustius, quid iniquius & improbius, quàm ita alieno benefacere seruo, ¹⁶⁰ ut domino eripiat, ut alij vindicetur, ut aduersus caput domini subornetur, & quidem, quod indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis viuens, sub ipsius adhuc plagis tremens? ¹⁶¹ Talis adsertor etiam damnaretur in seculo, ¹⁶² nedum plagiator. Non aliter Deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens Deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum: ut eum efficiat Deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te, si rationalis bonitas talem facit, qualem faceret irrationalis? ¹⁶³ Non putem impudentiorem, quàm qui in aliena aqua ¹⁶⁴ alij Deo tingitur, ¹⁶⁵ ad alienum cælum alij Deo expanditur, in aliena terra ¹⁶⁶ alij Deo sternitur, ¹⁶⁷ super alienum panem alij Deo gratiarum actionibus fungitur, de alienis bonis ob alium Deum nomine eleemotynæ & dilectionis operatur? Quis iste Deus tam bonus, ut homo ab illo malus fiat: tam propitius, ut alium illi Deum, & Dominum quidem ipsius faciat iratum? [¹⁶⁸ Sed Deus sicut æternus & rationalis, ita opinor & perfectus in omnibus. ¹⁶⁹ Eritis enim perfecti quemadmodum pater vester qui in cælis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat, quæ neque naturalis inuenitur, neque rationalis, nunc & alio ordine traducetur: nec iam imperfecta, immò & defecta, exigua, & exhausta, minor numero materiarum suarum, quæ non in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui fiunt, sed pauciores omnibus & Iudæis & Christianis creatoris. Pluribus verò pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partiaria exitij? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quæ facit saluos, ita malignitatis quæ non facit saluos. Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non iuuando quàm iuuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem. Quem enim iudicem tenes, ¹⁷⁰ dispensatorem si forte bonitatis ostendis intelligendum, non profusorem, quod Deo tuo vindicas. Vsq; adeò hac sola eū præfers bonitate creatori; quam si solam proficitur & totam, nulli decisse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium, imperfectum bonitatis arguere Deum Marcionis: sufficit ipsos quos saluos facit, imperfectæ salutis inuentos, imperfectam bonitatem eius ostendere: ¹⁷¹ scilicet animatenus saluos, carne deperditos, quæ apud illum non resurgit. Vnde hæc dimidiatio salutis, nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfectæ bonitatis, quàm totum hominem redigere in salutem, totum damnatum à creatore, totum à Deo optimo allecctum? ¹⁷² Quod si iam & caro tingitur apud illum, & caro de nuptijs tollitur, & caro in confessione nominis deservitur, sed & si carni delicta reputantur, præcedit animæ reatus, & culpæ principatus animæ potius adscribendus, cui caro ministri nomine occurrit. Carens denique anima caro, hætenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfecta, innocentior substantiam relinquens in exitium, obsequio non arbitrio delinquentem: ¹⁷³ cuius Christus etsi non induit veritatem, ut tuæ hæresi visum est, imaginem tamen eius subire dignatus est. Ipsum quod mentitus est illam, aliquid ei debuit debuisse. Quid est autem homo aliud quàm caro? Si quidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab auctore sortita est. Et fecit hominem Deus, inquit, ¹⁷⁴ limum de terra, non animam. anima enim de adflatu. Et factus est homo in animam viuam. Quis? utique qui de limo. Et posuit Deus hominem in paradiso: quod finxit, non quod flauit: qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est, quo ore contendes perfectum bonitatis titulum, quæ non iam à partitione speciali hominis liberandi defecit, sed à proprietate generali? Si plena est gratia, & solida misericordia quæ soli animæ salutaris est, plus præstat hæc vita, qua toti & integri fruimur. Ceterum ex parte resurgere, multati erit, non liberari. Erat & illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem Dei optimi, statim eximeretur de domicilio atque dominatu Dei serui. At nunc & febricitas o Marcionita, & ceteros tribulos & spinas dolor carnis tuæ tibi ædit: nec fulminibus tantum, aut bellis, & pestibus, aliisque plagis creatoris, sed & scorpis eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius te muscæ adhuc calcant? Si de futuro erutus es, cur non & de præsentis, ut perfectè sis: alia est nostra conditio, apud auctorem, apud iudicem, apud offensum principem generis. Tu tantummodò bonum præfers, non potes autem perfectè bonum ostendere, à quo non perfectè liberaris. [¹⁷⁵ Quod

A [175] Quod adtinet ad bonitatis quæstionem, his lineis deduximus eam minimè Deo adæquari, ut C. xxv. neque ingenitam, neque rationalem, neque perfectam, sed & improbam, & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam: quod scilicet in quantum Deo congruat, in tantum Deum non esse conueniat, qui de tali bonitate etiam præferatur, nec de tali modo, verum & sola. Iam enim & hoc discuti par est, an Deus de sola bonitate censendus sit, 176 negatis ceteris appendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionitæ quidem à Deo suo abigunt in creatorem, nos verò & agnoscimus in creatore, ut Deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus Deum, in quo non omnia quæ Deo digna sint, constent. 177 Si aliquem de Epicuri schola Deum, affectauit Christi nomine titolare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi, neque alij molestias præstet (hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates & iudiciarias vires) aut in totum immobilem & stupentem Deum concessisse debuerat; & quid illi cum Christo molesto & Iudæis per doctrinam, & sibi per Iesum? aut & de ceteris motibus eum agnouisse; & quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim hoc ipso quod retrò quietus, qui nec notitiam sui aliquo interim opere curauerit, post tantum æui senserit in hominis salutem, utique per voluntatem, nonne concussibilis tunc fuit nouæ voluntati, ut & ceteris motibus videatur obnoxius? Quæ autem voluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Sed & cura accedet voluntati. 178 Quis volet, quod non concupiscet? Quis enim volet quid, & concupiscet, & non curabit? Igitur cum & voluit & concupijt in hominis salutem, iam & sibi & alijs negotium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & voluit & concupijt & curauit, siue delictum, siue mortem: in primis ipsum arbitrum eorum, & dominum hominis creatorem. Porro nihil sine æmulatione decurret, quod sine aduersario non erit. Denique volens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur, & eum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus: eum de quibus liberat, in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, dedignatio indignatio, bilis, nolentia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assistunt, æmulationem liberando homini procurat, liberatio autem hominis operatio bonitatis est, non poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus & affectibus, per quos administratur aduersus creatorem: ne sic quoque irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. 179 Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobrantur. [180] At hic sufficit peruersissimum Deum ostendi, in ipso præconio solitariæ bonitatis, qua nolunt ei ascribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendunt. 181 Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnat, neque vexat, utpotè qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio constet, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituat non executurus, ut delicta prohibeat non vindicaturus, quia non iudicaturus: extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admissum? cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset, quam ut non defenderet quod prohibuisset: immò & permisisset directio debuit, sine causa prohibitorum, non ut defensurus. Nam & nunc tacitè permissum est, quod sine ultione prohibetur. Et utique non aliud prohibet admitti, quam quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur factio, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustratæ voluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet vlscisci. Nam & ultio fructus est iræ, & ira debitum offensæ, & offensa, ut dixi, comes frustratæ voluntatis. Sed non vlsciscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec læditur voluntas eius, cum sit quod fieri noluit: 182 & sit iam delictum secundum voluntatem eius, quia non fit aduersus voluntatem, quod non lædit voluntatem. Aut si hoc erit diuinæ virtutis siue bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non moueri tamen si fiat: Dicimus iam motum esse illum qui noluit: & vanè non moueri ad factum, qui motus sit ad non faciendum, quando noluit fieri. Nolendo enim prohibuit: non enim & iudicauit, nolendo fieri, & idcirco prohibendo? non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronuntiauit. Ergo & ille iam iudicat: si indignum est Deum iudicare; aut si eatenus dignum est Deum iudicare, quæ tantummodò nolit & prohibeat, non enim defendat admissum: atquin nihil Deo tam indignum, quam non exequi quod noluit, & prohibuit admitti. Primò quod qualicunque sententiæ suæ & legi, debeat vindictam in auctoritatem & obsequij necessitatem. Secundò, quia æmulum sit necesse esse quod noluit admitti, & nolendo prohibuit. Malo autem parcere Deum, indignius sit, quam animaduvertere: & quidem Deo optimo, qui non aliàs plenè bonus sit, nisi mali æmulus, uti boni amorem odio mali exerceat, & boni tutelam expugnatione mali impleat. [183] Sed iudicat planè malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non vindicando, & absoluit non puniendo. O Deum veritatis præuaricatore, 184 sententiæ suæ circumscriptorem. Timet damnare quod damnat, timet odisse quod non amat: factum finit quod fieri non finit: mauult ostendere qui nolit, quam probare. Hoc erit bonitas imaginaria: disciplina, phantasma: 185 & ipsa transfunctoria præcepta, secuta delicta. Audite peccatores, quique nondum hoc estis, ut esse possitis: Deus melior inuentus est, qui nec offenditur, nec irascitur, nec vlsciscitur, 186 cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum est. Denique prohibet delinquere, sed litteris

Matth. 8.
22. & 25.

xxviii.

Exod. 20.

C. xxix.

Gen. 1.

Exod. 20.

Deuter. 5.

Leuit. 20.

I. Corint. 7.

Gen. 1.

2. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

solis. In vobis est, si velitis, illi ¹⁸⁷ obsequium subsignare, ut honorem Deo habuisse videamini: timorem enim non vult. Atque adeo prae se ferunt Marcionitae, quod Deum suum omnino non timeant: Malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem diligetur. Stulte, quem Dominum appellas, negas timendum: cum hoc nomen potestatis sit etiam timenda. At quomodo diliges, nisi timeas non diligere? Planè nec pater tuus est, in quem competat & amor propter pietatem, & timor propter potestatem: nec legitimus Dominus, ut diligas propter humanitatem, & timeas propter disciplinam. Sic denique plagiarii diliguntur, non etiam timeantur. Non enim timebitur, nisi iusta & ordinaria dominatio: diligere autem potest etiam adultera. Sollicitatione enim constat, non auctoritate: & adulatione, non potestate. Quid denique adulantius quam ¹⁸⁸ delicta non exequi? Age itaque qui Deum non times quasi bonum, quid non in omnem libidinem ebullis, summum quod sciam fructum vitae omnibus qui Deum non timeant? Quid non frequentas tam solemneis voluptates ¹⁸⁹ Circi furentis, & caueae saeuientis, & scenae lasciuientis? Quid non & in persecutionibus ¹⁹⁰ statim oblata acerra animam negatione lucraris? Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, & timendo probasti illum timeri, qui prohibet delictum. Aliud est, si eadem Dei tui peruersitate, quem non times, obseruas, qua & ille quod non vindicat prohibet. Multo adhuc vanius, cum interrogati, quid fiet peccatori cuique Dei illorum, respondent, abijci illum quasi ab oculis. Nonne & hoc iudicio agitur? iudicatur enim abijciendus, & utique iudicio damnationis: nisi si in salutem abijciatur peccator, ut & hoc Deo optimo competat. Et quid erit abijci, nisi amittere id quod erat consecutus si non abijceretur? id est salutem. Ergo salutis in detrimentum abijciatur: & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offenso, & executore delicti, id est iudice. [¹⁹¹ Exitus autem illi abiecto quis? ab igne, inquiunt, creatoris deprehendetur. Adeo enim nullum habet elementum, vel in hanc causam prouisum, quod peccatores suos vel sine saeuitia relèget, ne illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo sulphuratiorem eis gehennam praeprabit, ut blasphemis suis scilicet: nisi quod Deus zelotes fortasse an desertoribus aduersarij parcat? O Deum usquequaque peruersum, ubique irrationalem, in omnibus vanum, atque ita neminem: Cuius non statum, non conditionem, non naturam, non vllum ordinem video consistere, iam nec ipsum ¹⁹² fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud eum exigitur, si remissio delictorum est? Quomodo videbitur delicta dimittere, qui non videbitur retinere? quia retineret, si iudicaret. Si absolutio mortis est, quomodo absolueret à morte, qui non deuinxit ad mortem? deuinxisset enim: si à primordio damnasset. Si regeneratio est hominis, quomodo regenerat qui non generauit? Iteratio enim non cōpetit ei, à quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quomodo spiritum attribuet, qui animam non prius contulit? ¹⁹³ quia suffectura est quodammodo spiritus anima. ¹⁹⁴ Signat igitur hominem nunquam apud se resignatum: Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatum: & in hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis. Nec rusticus terram rigabit fructum non relaturam, nisi tam vanus, quam Deus Marcionis, proinde cum tantam, siue sarcinam, siue gloriam, infirmissimae aut indignissimae carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de disciplinae vanitate, qua sanctificat substantiam sanctam? Quid autem onerat infirmam, aut exornat indignam? Quid non salute remunerat, quam onerat vel exornat? Quid fraudat, mercedem operis non rependens carni salutem? Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur? [¹⁹⁵ Non tingitur apud illum caro nisi virgo, nisi vidua, nisi coelebs, nisi diuortio baptisma mercata, ¹⁹⁶ quasi non etiam spadonibus ex nuptijs nata. Si ne dubio ex dānatione coniugij, institutio ista constabit. Videamus an iusta, non quasi destructuri sanctitatem sanctitatis, ¹⁹⁷ ut aliqui Nicolaitae assertores libidinis atque luxuriae, ¹⁹⁸ sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione nouerimus, & sectemur, & praeframus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. non enim proijcimus, sed deponimus nuptias: nec praescribimus sed suademus, sanctitatem seruantes, & bonum, & melius, pro viribus cuiusque sectando: Tunc denique coniugium exerte defendentes cum inimicè accusatur, spurcitiae nomine in destructionem creatoris, ¹⁹⁹ qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in clementem generis humani, quemadmodum & vniuersum conditionis integros & bonos usus. Non ideo autem & cibi damnabuntur, quia operosius exquisiti, ²⁰⁰ in gulam committunt: ut nec vestitus ideo accusabuntur, quia pretiosius comparati, in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonij res ideo despiciuntur, quia intemperantiùs diffuse in luxuriam inardescunt. ²⁰¹ Multum differt inter causam & culpam, inter statum & excessum. Ita huiusmodi non institutio, sed exorbitatio reprobanda est, secundum censuram institutoris ipsius, cuius est, tam: Crescite & multiplicamini, quam &: Non adulterabis; & Vxorem proximi tui non concupisces: ²⁰² morte punientis, & incestam sacrilegam, atque monstruosam in masculos & in pecudes libidinum insaniam. ²⁰³ Sed etsi nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto auctore defendit, vnum in fide matrimonium praescribens, eiusdem erit modum figere, qui modum aliquando diffuderat: is colliget, qui sparsit: is caedet syluam, qui plantauit: is metet segetem, qui seminauit: is dicet, Superest ut & qui uxores habent, sic sint quasi non habeant; cuius & retrò fuit, Crescite & multiplicamini: eiusdem finis cuius & initium. Non tamen ut accusanda caeditur sylua, nec ut damnanda secatur seges, sed ut tempori suo parens. Sic & connubij res non ut mala securem & falcem admittit sanctitatis, sed ut matura defungi, ut ipsi sanctitati referuata, cui cadendo praestat & esse. Vnde iam dicam

dicam Deum Marcionis, cum matrimonium ut malum & impudicitiae negotium reprobatur, aduersus ipsam facere sanctitatem, cui videtur studere; Materiam enim eius eradit. ²⁰⁴ Quia si nuptiae non erunt, sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiae testimonium, cum licentia eripitur. Quoniam ita quaedam in diuersis probantur. Sicut & virtus in infirmitate perficitur, sic & abstinentia nubendi in facultate dignoscitur. Quis denique abstinens dicetur, sublato eo à quo abstinendum est? Quae temperantia gulae in fame? quae ambitionis repudiatio in egestate? quae libidinis infractio in castratione? Iam verò sementem generis humani compescere totum, nescio an hoc quoque optimo Deo congruat. Quomodo enim saluum hominem volet, quem vetat nasci, de quo nascitur auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse non patitur? Quomodo diligit, cuius originem non amat? Timet forsitan redundantiam sobolis, ne laboret plures liberando, ne multos faciat haereticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. ²⁰⁵ Non erit immanior duritia Pharaonis nascentium enecatrix. nam ille animas adimit, hic non dat. Ille aufert à vita, hic non admittit in vitam. Nihil apud ambos de homicidio differt, sub utroque homo interficitur, sub altero iam editus, sub altero adendus. Gratus esses o Dee haeretice, si esses in dispositionem creatoris, quod marem & foeminam miscuit. utique enim & Marcion tuus ex nuptiis natus est. [²⁰⁶ Satis haec de Deo Marcionis, quem & definitiones vnicae diuinitatis, & conditiones statuum eius, omnino non esse confirmant. Sed & totius opusculi series in hoc utique succedit. Proinde si cui minus quid videmur egisse, speret reservatum suo tempore, ²⁰⁷ sicut & ipsarum scripturarum examinationem, quibus Marcion utitur.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM I. ADVERSVS MARCIONEM.

1. CARTHAGINIENSIS, &c.] *Istud recens adiciamus ex utroque MS. Vatic. codice; sicuti ex libro iam dicto de Resurrectione carnis, illud quod num. 2. sequitur: DE DEO VNICO.*

2. ADVERSVS MARCIONEM.] De Marcione supra lib. de Praescript. aduersus haer. cap. 51. har. 17. num. 322. ex ipso Tertulliano, Epiphano, Philastrio, Eusebio & Irenaeo; & quod Ponticus fuerit, & occasionem cur haeresin Cerdonis amplexus sit, ostendimus; simul etiam de temporibus Antonianis (ut loquitur infra Auctor lib. 4.) tum ibi, tum etiam eiusdem lib. cap. 30. num. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 171. & 172. & infra cap. 19. num. 129. & 130. item quod primo in catholicam doctrinam apud Romanensem Ecclesiam crediderit, sed postea descuerit; ubi etiam causas habes stuprum & sacrilegium, cur ab Ecclesia eiecтус sit. Repetuntur eadem his libris aduersus eundem scriptis non semel. Imprimis patriam illi fuisse vicinam Ponto Euxino, satis superque indicat cap. 1. dum latissime in barbariam illius regionis inuehitur. Pontus igitur, inquit, qui Euxinus naturā negatur, &c. tandem ita concludens: Nā tu Euxine probabiliorem feram Philosophis addidisti, quā Christianis. Unde & Ponticum vocat non semel, sicuti ad cap. 2. adnotauimus num. 24. Appellatur quidem etiam Ponticus naucletus, tum supra lib. de Praescript. aduersus haer. cap. 30. num. 164. & infra lib. 3. adu. Marc. c. 6. actus in initio lib. 5. non quidem quod naucletus fuerit (ut recte adnotauit Rhenanus) sed per iocum, aut quod ex naucletis, qui frequentes Pontum accolebant, oriundus. Qua vero tempore exortus sit, sic infra c. 19. Quoto quidem anno, inquit, Antonini maioris de Ponto suo exhalauerit aura canicularis, non curauimus inuestigare. De quo tamen constat, Antoninianus haereticus est, sub Pio impius, &c. ubi de hoc latius num. 128. Quod prius Catholicus fuerit, his verbis indicat c. 1. Marcion, Deum quem inuenerat, extincto lumine fidei amisit. Non negabunt discipuli eius, primam illi fidem nobiscum fuisse, ipsius litteris testibus, &c. ubi etiam alij similes loci citantur à nobis num. 20. & 21. Parro errores eiusdem plerosque indicauimus, etiam supradicto lib. de Praescript. aduers. haer. c. 51. & quibus potissimum locis ab Auctore refellantur, quare repetitione non est opus. Ceterum scripta ad Marcionem ab Auctore commemorantur: Euangelium, Epistola, Antitheses. De prima sic infra l. 4. cap. 1. Ad ipsum iam EVANGELIUM eius prouocamus, quod interpolan-

do suum fecit. c. 2. Transeo, inquit, nuhcad EVANGELIUM sanè non Iudaici, sed Pontici, interim adulterati demonstrationem. & paulopost: Contra Marcion, EVANGELIO scilicet suo, nullum adscribit Auctorem; quasi non liceat illi titulum quoque adfingere, cui nefas non fuit, ipsum corpus euertere. Alterius meminit supra lib. de Carne Christi, c. 2. Et eò magis, inquit, mortuus es, quod magis non es Christianus; qui quum fuisses, excidisti; rescindendo, quod retrò credidisti, sicuti & ipse confiteris, in quadam EPISTOLA. quod etiam adludit his verbis c. 1. huius libri mox citatis: Ipsius litteris testibus. De Antithesibus denique sic hoc libro infra cap. 19. Nam haec sunt ANTITHESSES Marcionis, id est, contrariae oppositiones; quae conantur discordiam Euangelij cum lege committere, ut ex diuersitate sententiarum utriusque Instrumēti, diuersitatem quoque argumententur Deorum. Et latius initio, immò frequentissime, lib. 4. adu. Marc. ubi inter cetera cap. 1. Et ut fidem instrueret, dotem quandam commentatus est illi (scilicet Euangelio) opus ex contrarietatum oppositionibus, ANTITHESIS cognominatum, & ad separationem Legis & Euangelij coactum, &c. Quo, ne hic prolixiores simus, Lectorem remittimus. Hoc unum adiciemus, quod Epistolam nupquam peculiariter, sed Euangelium, & Antitheses nominatim impugnet, & particulatim Auctor toto dicto lib. 4. quemadmodum etiam Epiphanius haer. 42. & Euangelium illud non aliud fuisse, quā quod nos B. Lucae adscribimus, prorsus mutilatum; quippe quod solum recipiebat, contemptis aliis tribus. Porro etiam Epistolas Apostoli Pauli longè alio ordine edidit quā in Ecclesia leguntur, mutatā etiam Epistolae ad Ephesios inscriptione, ad Laodiceos. Ita enim eas collocat. Ad Galatas, Ad Corinthios 1. & 2. Ad Romanos, Ad Thessalonicenses 1. & 2. Ad Laodiceos, Ad Colossenses, Ad Philippenses, & ad Philemonem; omisis tum reliquis eius Epistolis, tum etiam iis quas Catholicas vocamus, Actis Apostolorum, & Apocalypsi. Sicuti etiam totum vetus Instrumentum rejiciebat; de quibus omnibus infra l. 3. 4. & 5. latius.

CAP. I.

3. Siquid retrò gestum est nobis, &c.] Caput hoc primum inscripsimus: De Marcionis haeresibus Praefatio. Pates autem hinc Auctorem primo aliud opusculum aduersus Marcionem scripsisse, quod postea quasi properatum pleniore